

Foto: Anda van Riet

ANDERE WOORDEN DOEN ANDERS DENKEN

Sterker burgerschapsonderwijs biedt kansen voor moderne vreemde talen

Volgens minister Arie Slob dient burgerschapsonderwijs wet-
telijk beter te worden verankerd. Tegelijkertijd wordt de roep
luider om het modernevreemdetalenonderwijs communica-
tiever te maken. Prachtige kansen voor leerlingen, ouders en
docenten.

MARJOLIJN VOOGEL

Tijdens de Dag van de Franse taal, die elk jaar plaatsvindt op de tweede donderdag van de maand november, mocht ik eens 'gastcollege' geven op een middelbare school. Ik vroeg leerlingen in tweede, derde en vijfde klassen havo en vwo allereerst om zich voor te stellen hoe het zou zijn om *un(e) Français(e)* te zijn. Waar zouden ze wonen? Hoe zouden ze heten? Jan werd natuurlijk Jean; Sophie bleef Sophie en ook Mohammed behield zijn eigen naam. Bij Sander was het lastiger, gezamenlijk bedachten we dat Xavier een mooi Frans equivalent zou zijn.

Een van de redenen om mij op school uit te nodigen, was om leerlingen te laten zien hoe belangrijk en leuk de Franse taal is. Omdat ik historisch-sociologisch onderzoek deed naar de positie van het Frans in het onderwijs, zou ik daar iets over kunnen vertellen. Vooral bij de derde klassen was mijn inbreng van belang, zo bleek impliciet uit de instructies, want in die klas moesten leerlingen kiezen of ze wel of geen eindexamen Frans wilden doen. Natuurlijk geldt voor alle keuzevakken dat docenten hun best doen om leerlingen te enthousiasmeren om hun vak te kiezen, maar het is geen geheim dat dat binnen het huidige onderwijsklimaat voor docenten Frans en Duits lasti-

ger is dan voor de docent scheikunde. Sinds de campagne 'Meisje, kies exact' uit 1987 is de teneur dat bèta nuttiger is dan alfa. De strekking van dat verhaal heeft de afgelopen jaren helaas niet aan hardnekkigheid afgedaan.

Opleiden tot kundige burgers

Die hardnekkigheid heeft te maken met onze antwoorden op de vraag waarom wij eigenlijk willen dat onze kinderen onderwijs genieten. Vanaf het ontstaan van een nationaal en centraal georganiseerd onderwijsstelsel dichten wij ons onderwijs verschillende functies toe. Allereerst is daar de *cognitieve-ontwikkelingsfunctie*: op school moeten leerlingen bepaalde kennis en vaardigheden opdoen. In de tweede plaats de *arbeidsmarktfunctie*: onderwijs moet bijdragen aan de economische groei, en de kennis die leerlingen op school opdoen, moet aansluiten op huidige en toekomstige banen. Ten slotte wordt het onderwijs een *socialisatiefunctie* toebedeeld: kinderen moeten leren functioneren als burger in een steeds meer pluriforme samenleving.

Door de jaren werden deze functies meer of minder gewaardeerd. De laatste jaren ligt er veel nadruk op de cognitieve-ontwikkelings- en de arbeidsmarktfunctie, waarbij de vakken Nederlands, Engels en wiskunde in

Burgerschapsvorming is volgens minister Slob een ‘kerntaak van het onderwijs’

steeds sterkere mate worden gewaardeerd in het voortgezet onderwijs. In de praktijk blijkt dat steeds vaker ten koste te gaan van de andere moderne vreemde talen. De afgelopen tijd is er echter sprake van een opleving van de aandacht voor de socialisatiefunctie van het onderwijs. De toenemende diversiteit in de samenleving brengt nieuwe uitdagingen met zich mee, ook in het onderwijs. Die nieuwe vraag betekent dat er grotere aandacht is voor burgerschapseducatie.

Wetsvoorstel en curriculumherziening

Scholen in Nederland hebben sinds 2006 een wettelijke opdracht tot burgerschapsonderwijs. In de wetten op het primair en voortgezet onderwijs staat omschreven dat het onderwijs ervan uit moet gaan dat leerlingen ‘opgroeien in een pluriforme samenleving’ en dat het ‘actief burgerschap en sociale integratie’ dient te bevorderen. Ook moet het onderwijs erop gericht zijn ‘dat leerlingen kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten’.

Minister Arie Slob vindt dat de huidige formulering scholen te weinig richting geeft. Burgerschapsvorming is volgens hem een ‘kerntaak van het onderwijs’. En daarom is er een nieuwe wet in de maak, ook om scholen in te toekomst meer aan te kunnen spreken op hun invulling van burgerschapsonderwijs. In het voorstel daartoe staat dat het burgerschapsonderwijs voortaan moet gaan om ‘de ontwikkeling van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en de mensenrechten’. Daarnaast dienen scholen hun leerlingen in het vervolg ‘sociale en maatschappelijke competenties bij te brengen, die hen in staat stellen om deel uit te maken van en bij te dragen aan de samenleving’.

Tegelijkertijd met het aanscherpen van de opdracht aan scholen, is een team bezig met het ontwikkelen van leerdoelen voor burgerschapseducatie. Dat gebeurt in het kader van de curriculumherziening binnen Curriculum.nu, waar leraren en schoolleiders aan meewerken. Hun advies zal dit voorjaar aan minister Slob worden overhandigd.

Burgerschapsindeschool.nl

Niet als eerdere momenten van onderwijsaanpassingen, biedt ook nu het Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling SLO handreikingen en voorbeeldleerplan-

nen om scholen te ondersteunen bij de inrichting van burgerschapsonderwijs op school. SLO werd in 1975 opgericht door de toenmalige onderwijsminister Van Kemenade, om een experimenteel leerplan voor de middelbare school te ontwerpen. Sindsdien nemen veel schoolleiders en docenten de adviezen van SLO ter harte, en maken zij vaak gebruik van het door SLO ontwikkeld materiaal.

Voor burgerschap heeft SLO een speciale site ingericht: <burgerschapsindeschool.nl>. Op die site is te vinden dat scholen onderwijsdoelen voor burgerschap organisatorisch op verschillende manieren kunnen trachten te realiseren, ofwel binnen vakken ofwel in vakoverstijgende aanpakken of projecten. In voorbeelduitwerkingen die SLO heeft gemaakt, heeft burgerschapsvorming de volgende drie pijlers: democratie, participatie en identiteit.

Meesterschap moderne vreemde talen

Veel van de met burgerschap verbonden huidige kern-doelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs hebben ook en vooral betrekking op het vreemdetalenonderwijs. Wat te denken bijvoorbeeld van kerndoel 43, over omgaan met diversiteit? Maar ook andere kerndoelen die van belang worden geacht voor burgerschapsonderwijs, zoals het omgaan met informatiebronnen (kerndoel 5) of fictie en non-fictie, waaronder het uitbreiden van de belevingswereld (kerndoel 8), betreffen evenzeer de moderne vreemde talen.

Ook de door het Meesterschapsteam Moderne Vreemde Talen ontwikkelde visie op het vreemdetalenonderwijs (<bit.ly/lm-mstmvt>) sluit goed aan bij de grotere nadruk van de overheid op burgerschapseducatie. Dat team is in 2016 in het leven geroepen om een brug te slaan tussen de universiteiten en de lespraktijk van het vreemdetalenonderwijs in het voortgezet onderwijs. Het visiestuk presenteerde het Meesterschapsteam in maart 2018, ter ondersteuning van de talenontwikkelteams van Curriculum.nu. Naast de vaststelling van het noodzakelijk aantal contact- en studie-uren van leerlingen, en een evenwichtiger toetsing van de verschillende taalvaardigheden tijdens het centraal examen en schoolexamen, pleit het Meesterschapsteam ervoor om leerlingen op te leiden tot ‘intercultureel communicatief competente wereldburgers’. Het vreemdetalenonderwijs moet duurzaam worden versterkt door ervoor te zorgen dat leerlingen in verschillende talen ‘taalvaardig, taalbewust en cultuurbewust’ zijn. Dat betekent dat de vreemde taal zowel als cognitief, als sociaal en als cultureel fenomeen moet worden onderwezen. Taal dus als een structuur, maar ook als een manier om op een andere wijze betekenis te geven aan de wereld.

Onderwijs van de vreemde taal dus als ‘a road map of a culture’, naar het bekende citaat van de schrijfster Rita Mae Brown: ‘It tells you where its people come from and where they are going.’

Talige exercitie

Actief burgerschap gaat namelijk niet alleen over wat men denkt, zoals het onderschrijven van basiskenmerken van de democratische rechtsstaat, maar ook dat men denkt en *hoe*. Volgens de onderwijspedagoog Gert Biesta (2015) dient onderwijs niet alleen maar een middel te zijn om te reproduceren wat we al weten, of wat bestaat, maar vooral ook om nieuwsgierigheid op te wekken naar de manieren waarop nieuwe initiatieven en nieuwe ‘beginners’ in de wereld kunnen komen. In deze zienswijze gaat het er niet alleen om hoe we de kennis over de wereld in de hoofden van onze kinderen en leerlingen krijgen; het gaat er ook om hoe we onze kinderen en leerlingen kunnen helpen om de verbinding met de wereld aan te gaan en op die manier in de wereld te komen. Dat veronderstelt dat we deze ‘beginnende burgers’ moeten leren om (een eigen) positie in te nemen, en hun identiteitsvorming moeten stimuleren. Dat is iets wat slechts kan door je te vergelijken met mensen en groepen in andere posities en uit andere culturen, met andere talen. Niet alleen is dat bij uitstek een talige exercitie, maar ook identificeren mensen zich in de eerste plaats aan de hand van de ta(a)l(en) die zij gebruiken.

Het verbaast dus dat op de SLO-site <burgerschapsindeschool.nl> niets te lezen is over de moderne vreemde talen, maar dat ‘de mens- en maatschappijvakken en Nederlands’ zich het meest lenen voor burgerschapseducatie. En, o ja, ook ‘vakken als godsdienst, lichamelijke opvoeding, levensbeschouwelijke vorming of mentorlessen bieden mogelijkheden voor het ontwikkelen van sociale competenties, het omgaan met diversiteit, het adresseren van basiswaarden of het omgaan met conflicten’*.

Dat is gek, want juist de vreemde talen zijn van groot belang bij burgerschapseducatie, en dan vooral de pijlers identiteit en participatie. Omgekeerd biedt de sterkere nadruk op burgerschap uitgelezen kansen voor de versterking van het vreemdetalenonderwijs, ook van kleinere talen als Frans en Duits.

Vooroordelen

Er bestaat een Tsjechisch spreekwoord dat luidt: ‘Voor elke taal die je spreekt, leef je een ander leven. Als je er maar één spreekt, leef je maar één keer.’ Ik spreek geen Tsjechisch en moest dit spreekwoord dus in vertaling lezen. Van leerlingen die het voortgezet onderwijs af-

De sterkere nadruk op burgerschap biedt uitgelezen kansen voor de versterking van het vreemdetalenonderwijs, ook van kleinere talen als Frans en Duits.

ronden, kunnen we evenmin verwachten dat ze vloeiend twee of drie vreemde talen spreken, maar wel dat ze een gedegen basis hebben waarmee ze meer zicht hebben op hun positie in de wereld. En hun onderwijsfundament ligt in Nederland, een klein land, van waaruit het meer dan in andere, grotere landen vereist is om over de grenzen te kijken. Te beginnen met de burens en de buurtalen.

Mijn gastlessen eindigde ik met een bespreking van bestaande collectieve vooroordelen, van Fransen over Nederlanders en vice versa. Ook dat vonden leerlingen interessant, want door de verschillen met anderen te benoemen, vind je herkenning in je eigen groep. Tegelijkertijd dwingt het beeld van anderen over de eigen groep je te reflecteren op jouw (eigen)aardigheden: de SLO-pijler identiteitsvorming par excellence – een proces van spiegelen en afstand nemen, dat altijd meer te maken heeft met *worden* dan met *zijn*.

Minister Slob benadrukt het leren samenleven in een pluriforme samenleving en daarmee het belang van kennis en omgang met vreemde culturen. Die vreemde culturen zijn niet los te zien van de bijbehorende vreemde talen. Maar soms lijkt het wel alsof er een soort collectief vooroordeel op het talenonderwijs ligt – althans dat van de kleine buurtalen. Dat achten we minder nuttig. De mond is nu vol van burgerschapseducatie. Willen we echter onze leerlingen écht de wereld in helpen, dan moeten we zorgen dat burgerschaps- en vreemdetalenonderwijs elkaar vinden. ■

NOOT

* Zie <burgerschapsindeschool.nl/onderwijsaanbod/burgerschap-in-de-vakken> (geraadpleegd op 21 oktober 2018).

LITERATUUR

Biesta, G. (2015). *Het prachtige risico van onderwijs*. Culemborg: Phronese.

OVERIGE GERAADPLEEGDE BRONNEN

Meesterschapsteam Moderne Vreemde Talen. (2018). *Visie op de toekomst van het curriculum Moderne Vreemde Talen*. Geraadpleegd via <https://modernevreemdetalen.vakdidactiek.nl/wp-content/uploads/sites/6/2018/03/Aanbevelingstekst-MT-MVT.pdf>

Werffhorst, H. van de, Elffers, L., & Kartens, S. (Red.). (2015). *Onderwijsstelsels vergeleken: Leren, werken en burgerschap*. Amsterdam: Didactief Onderzoek. Geraadpleegd via <https://www.nro.nl/wp-content/uploads/2014/05/Onderwijsstelsels-vergeleken-2015-Van-de-Werffhorst-Elffers-en-Karstens.pdf>